

Історико-дослідницький нарис Василя Герей.

Іванівці - мальовниче село над рікою Прут , яке , можливо , мало різниться від інших населених пунктів. Та все ж воно багате своєю історією, своїми людьми, своїми постатями, що вносить характерну своєрідність його історії.

Однією з таких постатей, що стала символом боротьби і нескореності нашого краю у боротьбі за волю України є Москалюк Михайло –Спартан (1921-1950) -командир сотні УПА ім.М.Колодзінського.

М.Москалюк

Не дивлячись на велику кількість матеріалів, які останнім часом з'являються і висвітлюють боротьбу сотні Спартана, все ж знаходимо маловідомі сторінки в житті Михайла Москалюка. Однією з таких сторінок є служба Москалюка в Дружинах українських націоналістів /ДУН/, зокрема в його північній групі "Нахтігаль".

Саме в цьому відділі отримав військовий вишкіл і сформувався майбутній командир УПА - **Спартан**.

Тож я пропоную переглянути саме цей період життя Михайла Москалюка, щоб зрозуміти: з чого все почался і як з Михайла Москалюка народився Спартан

1939 рік пам'ятний приходом "перших" більшовиків, Михайло Москалюк як член юнацької сітки ОУН змушений з деякими своїми друзями (Микола Тороус, Михасюк Михайло, Якуб'як Михайло - с.Саджавка) покинути рідні Іванівці і податися на Захід. Дороговказом для нього був Декалог українського націоналіста.

Як член ОУН він вступає до військової формації - Дружини українських націоналістів /ДУН/.

Набором і формуванням ДУНу займалася ОУН (тобто її Військова реферантура). Політичним проводом, якому підлягали обидва відділи ДУНу та всі його учасники, був Провід ОУН, перед яким вони, як і Михайло, зобов'язані присягою. Переглядаючи військову історію, нечасто зустрінемо матеріали про організацію українських військових формацій кінця 30-х - початку 40-х років. А саме в них проходив військовий вишкіл сотенний УПА Спартан.

Після визвольних змагань на Карпатській Україні самостійність держави старались знищити Польща та Угорщина. ОУН розуміла значення цієї боротьби і тому її члени брали участь у тих змаганнях. Для оборони самостійності була сформована "Карпатська Січ". Але така горстка вояків не могла встояти навалі вишколеної мадярської армії. Генеральний штаб "Карпатської Січі" очолював пол. Михайло Колодзінський - Гузар. Саме його ім'я носила пізніше сформована Спартаном сотня - сотня ім. М. Колодзінського. Сорокатисячна угорська армія, що сподівалась на швидкий успіх, просувалась на північ з боями повільно. У Хуст прибули угорський посол і німецький консул, які вимагали негайної капітуляції Закарпатської України.

На це М. Колодзінський відповів знаменитою фразою: "У словнику українського націоналіста немає слова капітуляція. Ми можемо загинути, можемо програти, нас можуть перемогти, але капітулювати - ніколи". І Цей вчинок, ці слова Колодзінського стали принципово важливим прикладом відваги для командира УПА Спартана та його стрільців сотні ім. Колодзінського. Формувався Спартан, як особистість, як борець, як командир на славетних постатях історії національно-визвольної боротьби.

Спочатку 1941 року ОУН, розуміючи, що без збройної боротьби не можна буде здобути самостійності України, домовила з командою Вермахту і одержала дозвіл створити самостійну українську формацію. Всіх добровольців, що зголосилися, а серед них і Михайла Москалюка, було відправлено до Кракова. Там після медичного огляду їх відсилають до Криниць і до Дуклі, де пройшли вишкіл в "Арбайтсдінсті" /Служба праці/. Це було напіввійськове формування, в якому вишколювали без зброї.

Вишкіл цей був дуже строгим, зі щоденною муштрою. По декількох тижнях такого вступного вишколу Москалюк з новобранцями напрапляють до Нойгамеру і там починають з них творити військову одиницю.

Саме утворення Дружини Українських Націоналістів є маловідоме й вимагає роз'яснень. Факт, що ДУН було організовано при німецькій армії для боротьби не лише проти більшовиків, але з відкритою метою боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу та з недуже скритою метою: стати основою армії України, виглядає фантастичним парадоксом, якщо врахувати практику німецької імперіалістичної політики в Україні.

Творцям Легіону ДУН дороговказом була та сама ідея, що змушувала йти до бою Українських Січових Стрільців в 1914р. на боці Австро-Угорщини. ДУН склалися з двох відділів: північного, під командуванням тодішнього сотника Р. Шухевича, і південного, під командуванням майора Є. Побігушого. Для збереження таємниці до часу війни з СРСР

Спартан:вибач,що не в однострою січовика.

Написав Василь Герей

обидва відділи вишколювались на німецькій території в прихованих місцях і мали кодові німецькі назви: Південна група- "Ролянд", Північна- "Нахтігаль" (соловейко), що славилась своїм хором.

• Вояк ДУНу.

Михайло Москалюк входить в частину, що одержала назву "Спеціаль-группе Нахтігаль". Командиром її був оберлейтнант Обрлендер, та ще декілька старшин. З української сторони Легіоном командував Роман Шухевич і тільки з ним постійно підтримував зв'язок німецький командир.

Після того, як Михайло в числі інших стрільців одержав і приміряв новеньку вермахтівську уніформу, почалися "гарячі" та важкі дні військового життя.

Вишкіл відбувався за планом протягом дня: впоряд, бойові вправи в полі, стрільба, наступ у терені. За щоденними вишкільними вправами дні пролітали незаметно, а вечір підступною втомою тихо огортав молодече Михайлове тіло. Інколи вечорами його думки мандрували з чужини у рідні Іванівці: як там батько, мати, сестри. А ще цей сон, ох цей короткий вояцький сон. Снилось рідна хата край гостинця, снились однолітки, з якими босоніж бігав купатися у грайливому гірському Пруті, читальня, самодіяльні вистави, кохана дівчина...

Чи жалкував Москалюк, що опинився так далеко від рідного краю? Чи наповнювалось його серце ностальгією за рідним краєм?

Так, туга за рідною домівкою була, але як член ОУН, тішився думкою, що є вояком українського Легіону і буде захищати Українську Державу. Цей факт підтверджували провідники ОУН, які часто вдвідували частину. Імпонувало Михайлові, що всі німецькі старшини відносились до вояцтва дуже тактовно і прихильно та на кожному кроці підкреслювали, що незабаром "будете боротися за здобуття самостійної української держави".

Все це наповнювало юнацькі груди радістю і додавало наснаги.

18 червня 1941р. Легіон виїздить на схід, та ніхто не знав, куди саме. Прибули у Ряшів.

Після маршу, що тривав весь день, зупинилися в селі біля Переворська за 30км від Родимна, біля Перемишля. Всі очікували несподіванки: війни проти більшовиків. Москалюк був у напрузі та очікуванні. Він прислухався до нічної тиші і з нетерпінням чекав, коли її порушить стрілянина.

І дійсно, пізно вночі пролунали артилерійські удари. "Війна! Війна проти більшовиків!" Незвичне відчуття охопило Михайла. Дочекався хвилини йти до бою, за Україну і руки міцніше стиснули кріса. Ніхто тоді не знав, не знав і сам Михайло, що йому, Михайлу Москалюку, а в майбутньому-Спартану-суджено до кінця своїх днів, стиснувши зброю, боротися за Україну.

Але все це ще попереду, а на ранок частина вирушила на фронт. Після цілоденного походу легіон прибув до Радимна, що біля Перемишля. Похід відбувався під нестерпною червневою спекою. Михайло, обтяжений бойовою амуніцією і зброєю, час від часу витирив спітніле лице, заповишене дорожньою пилюкою. Від пекучого сонця паморочилось у голові. Дехто не витримував і непритомнів під палючим сонцем.

В Родимні частина стояла ще декілька днів.

Одного разу у неділю Михайло з вояцтвом готувався до Служби Божої. Раптово налетіла ворожа авіація. Налетіли так несподівано, що не було оголошено навіть тривоги, і зенітки мовчали. Найшвидше тоді зорієнтувався сам Шухевич, що це ворожі літаки, і дав наказ ховатися. Михайло відчув: здригнулася земля від бомбових ударів. Він бачив, як на відстані біля ста метрів від нього бомби в агонії нівечили землю, змішуючи все суще на ній. Одразу тоді в такт вдарила зенітна артилерія. На щастя, Легіон в цю мить не потрапив в епіцентр атаки і обійшлося без жертв.

24 червня частина вирушила далі і перейшла р.Сян у напрямку Львова. Після багатьох сутичок з ворогом вдалося дібратися до міста. 29 червня одержано наказ наступу на Львів. Відповідно сотням дано наказ: першій здобути ратушу другій собор св.Юра, а третя-повинна захопити газоню. Важко описати радість вояка Москалюка, з якою він вступав до міста князя Лева.

На повні молодечі груди лунала стрілецька пісня. Натовпи людей вітали українське військо, якого не бачили від 1919р. Лунали вигуки: "Хай живе Україна! Хай живе українська армія! Хай живе Бандера!"

30 червня 1941 року у Львові "волею Українського народу ОУН під проводом С.Бандери" проголосила відновлення Української Держави. Легіон зібрався біля ратуші, Михайло, як і всі, припнув на рам'я синьо-жовту стрічку і замайоріли між вояцтвом рідні відзнаки. Це був незабутній день у Москалюка, і нечувана гама почуттів охопила його, сльози радості котилися по вже змужнілому обличчі.

На тлі цього промайнула і гнітюча звістка: у підвалах Львівської тюрми, знайдено звірськи замучених людей. Картина була жахлива, Москалюк ще більше зненавидів більшовицький режим. Зрозумів його єство. Серед закатованих був брат Романа Шухевича. На похорон відправився весь Легіон.

РШухевич

7 липня батальйон вирушає далі на схід через Золочів, Тернопіль, Сатанів до Проскурова та Вінниці. Біля Вінниці Легіон бере участь у важких боях у районі Браїлова. Після взяття

Вінниці, вояцтво два тижні залишалося у Юзвині (тепер Некрасово) на постої. Скориставшись з цього, легіонери створювали українську адміністрацію, пропагували відновлення державності і проводили в селах району національно-пропагандистську роботу.

Тепер Москалюк відчував себе не тільки визволителем українського народу з-під більшовицького ярма, а й активним учасником державотворчих процесів. Пригодився хист декламатора, відшліфований ще у "Просвіті". А ще тота всюдисуща начитаність, притаманна Михайлові з дитячих літ. Вміння мислити, аналізувати та співставляти дозволяли йому орієнтуватися в інформаційному просторі і бути добрим оратором-пропагандистом.

Взагалі від самого початку відділ ДУНу яскраво виявив своє обличчя, допомагаючи всюди на лінії свого маршу місцевому населенню встановлювати українську владу, нав'язувати співпрацю з місцевою підпільною сіткою ОУН. Розповсюджували листівки, які закликали організувати власні збройні сили та готуватися до боротьби на два фронти, за умови, якщо німці не визнають самотійності України.

Москалюк завжди у вирі: прагне зробити більше, ніж йому під силу. Він залишався романтиком, у голові якого роїлось багато ідей. Був відвертим, говорив правду в вічі, не був чутливим до вразливості інших. У відповідальних ситуаціях поводив себе сміливо і відважно. Вояки спостерігали його, вміння ризикувати з усмішкою на вустах. І це не була просто молодеча завзятість, це була риса характеру, його особлива прикмета. Легіон сформував його як воїна, як патріота.

• Розв'язка Легіону.

Та думки про те, що так легко можна здобути незалежність обірвалась. Гітлерівська політична влада, побачивши несподівано велике патріотичне піднесення серед українців, арештувала членів Українського Тимчасового правління та частину Проводу ОУН на чолі з С.Бандерою, і побоюючись збільшення воєнного хаосу, негайно відкликала з України оба відділи ДУНу.

Відчай охопив вояцтво коли довідались, що з України треба повертатись до Австрії. Закінчився час ентузіазму нашого війська. Пригнічення, яке охопило Москалюка було велике. Причина банальна: він зрозумів справжнє відношення до самостійності України. Це був ще один урок для формування його свідомості. Чорні думки роїлися, та він не корився, вірив, що буде краще.

Тим часом було вирішено сприйняти цей наказ спокійно, іншого виходу немає. Треба було зберегти цю українську військову одиницю, так довго, як це можливо. Подальша доля ДУНу висіла на волоску. Ширились чутки про його реорганізацію. Політичний провід ДУНу направив до головного командування німецької армії меморандум. В ньому містилися вимоги про звільнення С.Бандери, Я.Стецька, дислокацію реорганізованого Легіону тільки на Україні. А реорганізованим Легіон може тільки підписати однорічний контракт про службу до кінця 1942 року. Контракт підписує кожен вояк зокрема і отримує копію тієї умови.

Москалюк разом з усіма легіонерами підписався під даним документом. Цікаво, що з того

вийде? Чув, як дехто казав, що це є нездійсненні побажання. А сам Михайло вважав, що вони не вимагали нездійсненого. Відважним світ належить - казав він.

Важко їм було надіятись на будь-який позитивний відгук і думали, що німецьке командування відкине їхній меморандум. Проте так не сталося.

Відповідь наздогнала їх у Франкфурті-на-Одрі. " .

Після того, як "Нахтігаль" було знято з фронту і відправлено до Нойгамеру, потяг затримався на кілька днів у Кракові. Ніхто не передбачав, що з ними станеться.

Таке саме очікування тривало у Нойгамері. У жовтні 1941 року Легіон прибув до Франкфурта. Туди ж прибула і Південна група ДУНу "Ролянд" з командиром майором Є.Побігущим.

Є.Побігущий

21 жовтня 1941р. була важлива дата для Легіону .Понеділок. Захмарений, але з приморозком, ранок німецької осені над Одрою. Москалюк у складі "Нахтігелю" крокував вулицями Франкфурта, у такт його настрою лунала пісня "Гей-гу, гей-га..." Наблизились до мосту через річку. Там уже чекав курінь "Ролянд". Це були хвилини радісного душевного хвилювання.

Після привітання курені злилися в одну похідну колону. Шістсот п'ятдесят молодих грудей, що злилися у пісні виявляли силу української ідеї, свою стійкість і віру в українське завтра, без огляду на своє становище.

По цьому відбулася зустріч з представником головного німецького командування. Він давав відповіді на питання меморандуму.

Всі політичні арешти, про які згадувалось у вимозі, німці вважали кримінальними, вояків повідомлять про результати слідства, Легіон після перевишколу буде відправлено на східний фронт. Німецька влада не вимагала і особливішої присяги. Мовчанкою обминув представник справу уряду. Після цього заявив, що коли хтось з Легіону не має довіря до німецької влади, політики та іншого, може звільнитися з військової служби, але додому їм відправлятися не дозволялося.

Москалюк зрозумів, що українці мають двох грізних, могутніх ворогів , та все - таки більшовизм він вважав небезпечнішим ворогом, і з ним треба воювати . Не сумнівався Михайло і у ворожій політиці гітлерівської Німеччини що до України. В ньому горіло бажання, щоб Легіон зберігся хоча б як символічна військова одиниця того часу. Тому від служби не відмовився. Тоді звільнилося 15 вояків, що мали своє бачення.

• Об'єднані легіони.

Легіони було "перемішано" і з'єднано в одну єдину групу. Поділено на нові сотні, чоти та рої. Сформовано штаб Легіону ДУН, командний склад сотень. Командиром Легіону став майор Є.Побігущий, його заступником сот. Р.Шухевич, який одночасно був сотенним першої сотні. Трьома іншими відповідно керували: сот. М.Бригідер, пор. Сидор, пор.

Павлик.

Москалюк попадає в рій половину якого складала "роляндці". Слід відзначити, що так спеціально перемішано всіх вояків, що всі відділи та підвідділи склалися пів на пів з учасників двох попередніх груп.

У рою Москалюка зав'язалася товариська дискусія між "роляндцями" і "нахтігальцями". Справа у тому що "нахтігальці" дивувалися і жаліли, що сотник Шухевич не перейняв командування цілого легіону, а ним став майор Побігущий. Для Михайла Шухевич став справжнім авторитетом і зразком командира, і в цьому він ще не раз переконається. В нього Москалюк багато почерпнув і ще багато почерпне. Спартан формувався на яскравих постаттях.

Та "роляндці" стверджували, що військо є військом, і молодший ступенем завжди поступається старшому. Товариська дискусія щира й дружня, погодила обидві сторони і в очах вояків обидва командири набрали особливої ваги.

Перебування у Франкфурті та дальший військовий вишкіл не були особливо цікавими. Єдиною приємною звісткою для Михайла стало те, що воякам від грудня дозволили давати відпустку. Можна буде поїхати додому. Ох, як хочеться побувати вдома, у Іванівцях, побачити рідну стріху, своїх рідних, знайомих.

І ось дорога додому. Москалюк їде у відпустку! Чому ж так повільно їде потяг, він давно вже думкою дома...

І нарешті запорошене снігами рідне село. Цівки диму над хатами рівномірно сверлять небесну блакить. Мороз тріскуче поскрипує під військовими чоботами. Ось вона, рідна домівка, ось вона, довгоочікувана зустріч з рідними.

Дні відпустки промайнули незаметно швидко. Михайло побачив гнітючу картину в селі, що була під німецькою займанщиною. Господарство змушене було здавати контингент зерном, картоплею, сіном. Багато його однолітків забрали на роботу в Німеччину.

З гіркотою в серці та з важкими думками повертався Москалюк до Франкфурту.

З 1 грудня 1941р. вступав в силу німецький однорічний контракт з об'єднаним Легіоном. Легіонерам оголошено наказ, що 19 березня 1942 року вони виїдуть на бойові дії.

І ось наступив зазначений в наказі день. І знову виїзд -приємна несподіванка для Москалюка. Йому аж не віриться у це. Знову це переживання, піднесення непевності, куди їх везуть. Михайло схвильований тим усім. Сотник Шухевич видався йому дещо більш задуманим, ніж звичайно. Про це свідчили глибші зморшки на його мудрому, шляхетному обличчі. Москалюк розумів, що ця людина несе велику моральну відповідальність перед історією не лише їхнього Легіону, а взагалі перед народом, за їхню долю. Пізно у вечері закінчилась прощальна збірка. Завтра вранці від'їзд.

Важко Михайлові- заснути. "Куди, куди поїдемо?" - тривога бентежила душу.

Їхали довго різними окружними шляхами, бо партизани понищили дороги і мости. Яке ж було розчарування, коли вояки зорієнтувались, що їдуть не в Україну, а в Білорусію...

На білоруській землі.

І так 19 березня 1942 року легіон виїздить на схід . Призначений він до 201 дивізії охоронної поліції, як формування на спеціальних правах, що не буде брати в участі в каральних, а лише в охоронних акціях.

На ранок 22 березня потяг зупинився на одній із білоруських станцій, із звісткою, що

залишаються тут на цілий день. Була це Шуткова неділя і Москалюк згадав рідні Іванівці. Уявив собі, як збираються люди до церкви. Який це радісний день. Пригадалося таке бажане рідне вінчування: "Шутка.б'є, не я б'ю. Від нині за тиждень - Великдень..."

Поїзд заїхав на бокову колію і зупинився. Михайло перервав свої ностальгічні роздуми і ступив з вагона на білоруську землю. Ранок, хоча й морозний, але гарний, погідний. Михайло пробігся вздовж вагонів, щоб розігріти замерзлі ноги.

Білорусь здалась Москалюкові убогою країною, з великими лісами, над Березиною, де ще в березні були примерзлі мочарі і трясовини. Небезпечно було ходити такими лісами та довелося не раз Михайлові бродити у воді тими трясовинами.

Простий народ білоруський йому сподобався. Ставились вони до Легіонерів прихильно, а ті в свою чергу намагались їм допомагати чим могли. Одного разу сотник Р.Шухевич отримав наказ, щоб допомогти німецьким урядникам збирати "контингент" від селян. Він рішуче відмовився висилати своїх вояків на цю акцію. Михайлові це дуже заімпонувало. Він був одностороннім з Шухевичем у тому, що вони зголосилися добровольцями, а не грабіжниками над убогим білоруським населенням, що жило на поганій неврожайній землі над Березиною. Шухевич був для Москалюка взірцем командира, патріота і людини.

З переїздом в Білорусь Легіон отримав бойове завдання: охороняти більші мости на річках Березина та Двина, щоб їх не знищили більшовицькі партизани. Це було головне завдання, і для того Легіон був розміщений на просторі біля 50 кілометрів довжиною і близько 50 кілометрів шириною. По містечках розміщувались чоти - їхнім обов'язком було охороняти місцеву адміністрацію.

Крім того, до обов'язків Легіону належало постійне прочісування лісів від більшовицьких партизанів. На таке прочісування Москалюк часто ходив. Висилали їх не менше дві чоти (80 вояків), а це в свою чергу послаблювало їхні станиці. Такі акції заклали у Михайла основи ведення лісового бою.

Незважаючи на різні труднощі, весь час (від 22 березня до 31 грудня 1942 року) легіон виконував дбайливо й зразково свою військову службу, так що партизани не змогли знищити ані одного більшого моста.

Москалюк швидко втягнувся до нової тактики служби. Були і свої труднощі, які виявлялися не так в охороні мостів, чи прочісуванні лісів, а в доставленні харчів, зброї та потрібного вояцького виряду сотням і чотам, що були розкидані по опорних пунктах. Постачання весь час наражалося на партизанську засідку, бо треба було їхати крізь великі ліси, ідеальні для засідки, а крім того, партизани весь час замінювали шляхи. Тому такі транспортні поїздки були дуже небезпечні і вимотували в Михайла всі нерви. Бо ж їдучи, він знав, що кожної хвилини машина може потрапити на міну, зариту на дорозі. Передчуття його не підвело, бо одного разу така поїздка приведе до трагічного випадку.

Москалюк чітко усвідомлював своє теперішнє становище". Де було куди гірше, ніж на фронті, де воріт діє лише спереду, а не з усіх сторін. Кожна станиця в якій зазвичай перебувала одна чота, була постійно під загрозою несподіваного нападу партизанів. Москалюк був стійковим на постах. На своїй станиці, ходив на стежі вздовж важливих відтинків дороги в лісі, брав участь в різних прочісуваннях терену. Треба було часто наново перебудовувати чи наново укріплювати станицю, обкладати приміщення грубим деревом. Часом Москалюк тижнями не роздягався, несучи постійну службу. Треба було теж охороняти власних командирів, коли вони їхали до вищої команди.

Спартан: вибач, що не в однострою січовика.

Написав Василь Герей

[REDACTED]

[REDACTED]